

NA MEĐI UMETNOSTI I INŽENJERSTVA

Studije o posleratnoj arhitekturi u Beogradu i Srbiji

UREDNIK

IMPRESUM

Luka Skansi, Politecnico di Milano,
gostujući profesor na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu

NASLOV KNJIGE

Na međi umetnosti i inženjerstva: Studije o posleratnoj arhitekturi u Beogradu i Srbiji

RECENZENTI

dr Vladimir Mako, profesor
dr Nenad Šekularac, profesor
dr Milena Grbić, docent

IZDAVAČ
ZA IZDAVAČA

Univerzitet u Beogradu - Arhitektonski fakultet
dr Vladan Đokić, dekan

Odlukom Nastavnog i naučno-umetničkog veća Univerziteta u Beogradu - Arhitektonskog fakulteta br. 01-513/2-10.1 od 27.04.2021. godine, usvojene su recenzije i prihvaćena je publikacija kao tematski zbornik studijske celine "Posebni problemi istraživanja: Tehničko-tehnološke nauke" doktorskih akademskih studija *Arhitektura i urbanizam*.

LEKTOR

Sladana Panić Živković

DIZAJN

Milica Petrović
Neda Sokolović

FOTOGRAFIJE

Roberto Conte (140-141, 184-185)
Aleksandra Đorđević (224-225)
Stefano Perego (162-163)
Luka Skansi (70-71)
Dejan Todorović (40-41, 96-97, 118-119, 206-207, 250-251, 280-282)
(ostale fotografije od autora članaka)

NASLOVNA STRANA

Miloš Kostić

TIRAŽ

250 primeraka

ŠTAMPA

Službeni glasnik

MESTO I GODINA IZDANJA

Beograd, 2021.

ISBN

978-86-7924-249-5

Tektonska senzibilnost i njena aktualnost: Jugoslavenska arhitektura šezdesetih i sedamdesetih // Luka Skansi	12
Arhitektura infrastrukture saobraćajnih tokova - Most Gazela i Mostarska petlja u Beogradu // Bojana Jerković - Babović	42
Oblikovanje i konstrukcija Univerzalne hale Beogradskog sajma - Hala 1 // Neda Sokolović	72
Konstruktivna analiza "Doma omladine i sportova" u Zemunu // Milica Petrović	98
Konstrukterski domet Doma fizičke kulture na Novom Beogradu // Darko Pavićević	120
Brutalizam u različitim kontekstima Beograda // Ana Graovac, Predrag Jovanović	142
Vizuelna lakoća betona: SO Novi Beograd // Hristina Stojanović	164
Manifestacije kernforme i kunstforme kroz funkcionalne, oblikovne i konstruktivne odlike stambenih objekata u bloku 22 // Ivana Lovrinčević	186
Zgrada gradske uprave grada Pančeva // Borjan Brankov	208
Robne kuće "Beograd" i konzumerizam u Jugoslaviji 1960ih // Ana Zorić, Aleksandra Đorđević	226
Tektonska i konstrukcijska analiza dve administrativne zgrade arhitekta Alekseja Brkića // Aleksandra Subotić	252
Poetika fasada u stambenoj arhitekturi Miroslava Mirka Jovanovića u periodu 1956-1980 // Jelena Basta	282

Zgrada Gradske uprave grada Pančeva

Borjan Brankov

APSTRAKT

Tema rada je analiza arhitekture objekta Gradske uprave u Pančevu arhitekta Kazimira Ostrogovića. Objekat Gradske uprave je deo nasleđa moderne arhitekture sa teritorije Srbije, koju je „Docomomo - Srbija“ uvrstio u registar modernog nasleđa i jedini je takav objekat iz Pančeva. Značajno je da je Gradska uprava jedan od retkih objekata u opusu arhitekta Ostrogovića za koji postoji originalna projektna i foto-dokumentaciona građa.

Istraživanje obuhvata analizu unutrašnjeg i spoljašnjeg uređenja prostora i specifičnih elemenata u prostoru koji doprinose ambijentalnoj vrednosti Gradske uprave (unutrašnja jednokraka stepeništa, sale, krovna terasa), kao i analizu detalja nadsvetla na krovu velike sale, sa rešenjem krovnih prizmi. Objekat Gradske uprave u Pančevu se u okviru istraživanja upoređuje sa projektom Gradske vijećnice u Zagrebu, koji je direktan prethodnik ovog projekta i jedno od kapitalnih dela arhitekta Ostrogovića. Od tri projektovana objekta u Zagrebu izveden je samo objekat Gradske vijećnice, dok je u Pančevu projekat uprave izveden u celosti.

Istraživanje se fokusira na predstavljanje elemenata rešenja projekta Gradske uprave, koja je nedovoljno istražena, a predstavlja jedan od najznačajnijih primera moderne arhitekture u Pančevu. Rad ističe doslednost primene modernih principa u delu arhitekta Ostrogovića, koji doprinose adekvatnoj vizuelnoj predstavi i funkcionalnoj organizaciji objekta.

Ključne reči: Pančevo, Ostrogović, zgrada Gradske uprave, moderna arhitektura

Pancevo City Hall

SUMMARY

The research paper analyses the architecture of the building of the City Hall in Pančevo, designed by architect Kazimir Ostrogović. The building is part of the modern architecture heritage in Serbia, which the Docomomo Serbia enlisted as the only modern heritage building from Pančevo. Another motive for this research is that the City Hall is one of the few buildings in the big opus of the architect Ostrogović for which there is original project documentation.

The research focuses on the interior and exterior design of the space and specific elements which contribute to the ambient value of the City Hall: internal staircases, two halls, roof terrace and the specific details of the glass prisms on the ceiling of the big hall. Building analysis of floor plans consists of chosen 5 specific floors: basement, ground level, first floor, second floor, typical floor plan and ninth floor with the terrace. In those specific floor plans it is shown in what way Ostrogović uses modern and Corbusier's principles that are important in his architecture.

In further part of the research the building of the City Hall in Pančevo is compared to the project of City Hall in Zagreb, which is its direct predecessor and one of Ostrogović's capital works. Design project of Zagreb City Hall was only partly realized and Ostrogović did not succeed to develop all his design ideas. Zagreb City Hall had three buildings designed which formed one volume, but only one the building of the City hall was constructed. In case of City Hall in Pančevo the Ostrogović's design project of the building was implemented and constructed in its entirety.

The research focuses on the presentation of the elements of the design solution of the City Hall in Pančevo, which has not been sufficiently explored, and is one of the most important examples of modern architecture in Pančevo. This paper emphasizes the consistency of the application of modern principles that Ostrogović used in his architectural projects, with whom, in case of Pančevo City Hall, he achieved an adequate visual representation and functional organization of the building.

UVOD

Objekat Gradske uprave u Pančevu, arhitekta Kazimira Ostrogovića, predstavljao je u vreme gradnje glavni objekat zgrade Narodnog odbora sreza Pančeva. Tada je u nove prostorije opštinska uprava premeštena iz zgrade Magistrata [1], u kojoj je bila više od jednog veka [2]. Zgrada je jedan od glavnih vizuelnih repera u Pančevu i deo je nasleđa moderne arhitekture u Srbiji, koju je „Docomomo – Srbija” uvrstio u registar modernog nasleđa, a jedini je takav objekat iz Pančeva [3]. Objekti u Pančevu nastali u toku 20. veka su malo obrađivani u odnosu na beogradske primere. U prilog tome govori da se u revijama iz tog vremena nije mogao naći opširniji opis objekta Gradske uprave.

Značaj objekta Gradske uprave arhitekta Ostrogovića je u tome što je, za razliku od značajnog Ostrogovićevog projekta Vijećnice u Zagrebu, izveden u potpunosti. Autori u Hrvatskoj koji su se bavili delima arhitekta Ostrogovića naznačili su da je teško doći do pojedinih originalnih crteža, delom i zato što više ne postoje [4]. Primer objekta Gradske uprave u Pančevu je jedinstven primer dela arhitekta Ostrogovića za koji se poseduje originalna tehnička i foto-dokumentacija.

Ostrogović [5] se nakon Drugog svetskog rata intenzivno bavi projektantskim radom i preko konkursa dobija više od 40 nagrada. Nakon završetka Drugog svetskog rata kraći period radi u Ministarstvu građevine u Beogradu. Taj period do početka 50. godina obeležava učestvovanje na velikim konkursima u Beogradu. Od 1951. godine radi u svom arhitektonskom birou „Ostrogović” sa svojom suprugom Božicom i saradnicima [6]. Među projektima i izvedenim objektima se ističu ugostiteljski objekti na Plitvicama, kompleks Instituta Ruđer Bošković u Zagrebu, zgrada Gradske vijećnice u Zagrebu i vila Zagorje (Titova vila u Zagrebu). Arhitekta je nagrađen sa 18 nagrada na konkursima, među kojima projekat za Zgradu opere u Beogradu 1947. godine i za televizijski toranj u Beogradu [7]. Gradska uprava u Pančevu se ističe kao jedan od izvedenih objekata. Arhitekta Idis Turato objekat Gradske uprave u Pančevu ne izdvaja kao jedan od značajnijih objekata, već kao objekat u kome su, iako skromnije, u potpunosti ostvareni principi koje je Ostrogović zamislio za veći projekat Vijećnice u Zagrebu [8].

Gradnja zgrade Gradske uprave je započeta u martu 1960. godine, ali nije jasno kada su u potpunosti gradnja i uređenje objekta u Pančevu završeni.

[2] Nenad Živković, „Magistrat, Narodni muzej”, Muzej Pančevo, <http://www.pancevo.com/zdanja/magistrat/>

[3] Docomomo Serbia, „Registar objekata”, Docomomo Serbia, http://www.docomomo-serbia.org/cms/?page_id=28&lang=rs

[4] Vera Grimmer, „Uvodna riječ”, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 07.

[6] Darja Radović Mahečić, „Kazimir Ostrogović”, Hrvatski biografski leksikon, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11907>

[7] Zdenko Kolacio, „In memoriam: Arhitekt Kazimir Ostrogović”, Arhitektura Urbanizam, br. 35-36 (1965): 79.; Idis Turato, „Veliki natječajni projekti javnih zgrada u Beogradu”, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 46.

[8] Idis Turato, „Narodni odbor (gradska vijećnica) Pančevo 1960.”, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 80.

Prema fotografijama završenog objekta se može zaključiti da je 1963. godine objekat (u spoljašnjem smislu) bio završen, iako se pouzdano ne može odrediti tok rada na dizajnu i uređenju enterijera. „Docomomo Srbije” označava 1965. godinu kao godinu završetka objekta, dok se u monografiji zagrebačkog časopisa „Arhitektura” navodi 1960. godina, tj. godina početka izgradnje. Prema arhivskim podacima investitor objekta Gradske uprave je bio Narodni odbor sreza Pančevo, a projektantska firma Arhitektonski biro „Ostrogović”, Zagreb. Projektanti arhitekture su navedeni sledećim redom: inž. arh. Kazimir Ostrogović, inž. arh. Olga Koržinek i saradnici, dok je projektant konstrukcije inženjer Ivan Glogolja. Izvođač radova na objektu je bilo Građevinsko preduzeće „Rad” iz Beograda. Projekat enterijera sa nameštajem za predsedništvo i hol je izradio arhitekta Božidar Marković, dok je projekat enterijera sa nameštajem za veliku i malu dvoranu uradio arhitekta Slobodan Ilić [9].

ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKO REŠENJE

Gradnja objekta je bila predviđena na prostoru centralnog dela grada u Pančevu sa već postojećim jednospratnim objektima u nizu, koji su datirali iz vremena pre 20. veka. Objekat je izgrađen na mestu gde se nalazio deo pod nazivom Sokače [10]. Nakon izgradnje objekta Gradske uprave deo ispred objekta postaje trg (Trg kralja Petra I).

Projektovanjem objekta Gradske uprave Ostrogović postavlja novu vertikalnu u okviru konteksta gradskog parka i nekadašnje bivše uprave. Zajedno sa rešenjem objekta se formira i ideja o kreiranju trga ispred Gradske uprave. Trg se nalazi naspram glavnog ulaza u upravu, koje u vidu uvučenog prizemlja sa kolonadama naznačava i uvlači prostor trga u prostor objekta. Rešenjem prizemlja Gradske uprave, fasada objekta ka trgu je uvučena za oko 6,5 m i stubovi su uvučeni u odnosu na fasadu prvog sprata za 4,3 m i na međusobnom su rastojanju od 4,9 m. Ostrogović je elemente kolonade i natkrivenog ulaza ranije koristio kod Vijećnice u Zagrebu.

Gradska uprava predstavlja jasan urbani znak, pri kojem je vođeno računa kako sa volumenima tako i sa pojedinačnim rešenjima detalja [11]. Gradnja objekta je uticala na to da se postojeći tradicionalni blok delimično sruši i u tom smislu zgrada Gradske uprave predstavlja nastavak tog bloka koji, sa jedne strane, u okviru prizemlja i prvog sprata prati granicu nekadašnjih objekata, dok vertikalna sa sedam nivoa iznad baze oivčuje objekat ka gradskom

[9] Zbirka fotografija:
Album- Izgradnja upravno-
administrativne zgrade
Narodnog odbora sreza
Pančevo, 1960-1963, F.12
Zbirka dokumenata o političkim
zbivanjima i ličnostima iz
kulturnog i naučnog života
Pančeva, br. 3368- 3419,
Istorijski arhiv Pančevo

[10] Ibid.

[11] Idis Turato, „Narodni odbor
(gradska vijećnica) Pančevo
1960.”, u Arhitektura: Kazimir
Ostrogović, priredila Vera
Grimmer (Zagreb: Udruženje
hrvatskih arhitekata, 2008), 80.

parku. Izgradnja Gradske uprave koja bi eventualno imitirala kontekst i stilove koji su se nalazili u okruženju nove Gradske uprave bi, prema Atinskoj povelji, bilo stvaranje „lažnog“ i dovelo bi do veštačkog osećaja rekonstrukcije prošlosti [12].

ARHITEKTONSKI PROJEKAT

Objekat Gradske uprave u Pančevu je objekat upravno-administrativnog tipa. Objekat se sastoji od podruma, prizemnog dela i devet spratova, pri čemu poslednji sprat poseduje deo sa krovnom terasom. Konstrukcija objekta je rađena u armiranom betonu, dok je sistem konstrukcije skeletni, što omogućava formiranje slobodnog plana u unutrašnjem delu objekta [13]. Stubovi su kružnog i kvadratnog preseka, pri čemu se njihova oblikovnost razlikuje od mesta njihove upotrebe (prostor ulaza – prostor trga, unutrašnji deo prizemlja, delovi u kancelarijama i deo hodnika).

Konstruktivno (i funkcionalno) se objekat može podeliti na dve veće celine: celina prizemlja i prvog sprata (I) – horizontalni volumen i celina od drugog do devetog sprata (II) – vertikalni volumen. Prema tome kako su, ne samo funkcionalno nego i oblikovno, rešene osnove, objekat se može podeliti na: podrumsku etažu (1), prizemlje i prvi sprat (2), drugi sprat („međunivo“ između dva volumena) (3), tipske etaže od trećeg do osmog sprata (4) i deveti sprat sa terasom (5). Arhitekta Ostrogović je, kao što je naznačeno, podržavao ideje CIAM-a i njihove pristupe projektovanju objekata, pri čemu je, između ostalog, vodio računa o dovoljnoj osunčanosti u unutrašnjosti objekta kreiranjem atrijuma i adekvatnih prozorskih otvora [14].

Podrumski deo objekta se sastoji od jedne etaže. U njemu se nalaze uglavnom tehničke prostorije kao što su: klima-komora, prostorije za elektroinstalacije, uređaji za odvod kanalizacije i prostor magacina. Prostor koji je konstruktivno interesantniji od ostatka prostora podruma jeste prostor arhiva (takođe u funkciji skloništa). Prostor se nalazi većim delom ispod velike sale Gradske uprave i odlikuje ga, za razliku od drugih prostora objekta, tavanica sa svodovima [15]. Konstrukcija svodova rađena je u armiranom betonu radi dodatne zaštite i uloge ovog prostora kao skloništa u hitnim situacijama. Taj prostor, sem toga, ima ulogu glavnog arhiva Gradske uprave.

Prizemlje i prvi sprat su spratovi koji zauzimaju veće površine u odnosu na ostatak objekta. U prizemlju se pored ulaznog hola nalazi: velika sala (koja

[12] Le Corbusier, Atinska povelja, (Beograd; Klub mladih arhitekata, 1965)

[13] Arhitektonski projekat skupštine opštine Pančevo, 1960, 203. Skupština opštine Pančevo- arhitektonski projekat, Istorijski arhiv Pančevo

[14] Idis Turato, „Narodni odbor (gradska vijećnica) Pančevo 1960.“, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 80; Le Corbusier, Atinska povelja, (Beograd; Klub mladih arhitekata, 1965)

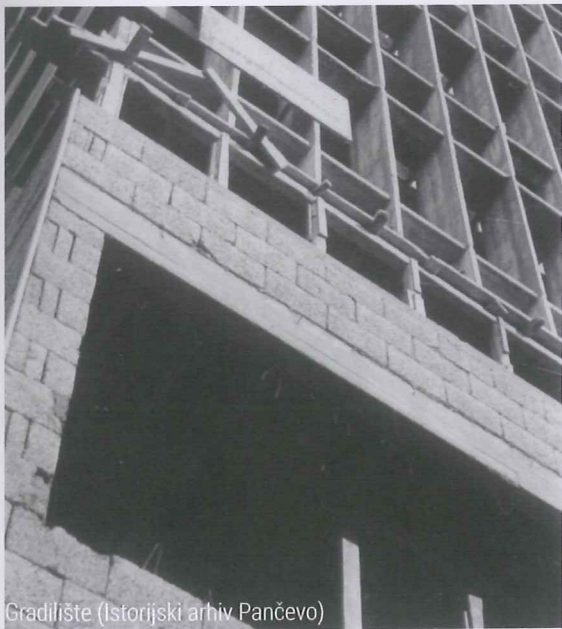
[15] Arhitektonski projekat skupštine opštine Pančevo, 1960, 203. Skupština opštine Pančevo- arhitektonski projekat, Istorijski arhiv Pančevo

Gradilište (Istorijski arhiv Pančevo)

Gradilište (Istorijski arhiv Pančevo)

Gradilište (Istorijski arhiv Pančevo)

Fotografija objekta (autor)

se prostire i kroz prvi sprat), atrijumsko dvorište, portirnica sa obezbeđenjem, administrativne prostorije, prostori za toalete, garderoba i komunikacije [16]. Natkriveni deo ulaza u objekat formira karakterističan ulazni segment sa kolonadom stubova i jasnom vezom ka naspramnom trgu i formira prostor za okupljanje, koji od staklene fasade prizemlja delimično formira prostor za izlaganje [17]. Stubovi su uvučeni u odnosu na ravan fasade prvog sprata za 2,25 m [18]. Što se tiče raznovrsnosti sadržaja, uloge otvorenog i zatvorenog prostora i razlika u visinama, prizemlje poseduje najveći broj različitih prostornih rešenja, pri čemu skeletni sistem jasno doprinosi toj projektnoj slobodi. Deo prizemlja gde se nalaze kancelarije je viši od ostatka prizemlja. Ulazni deo prizemlja ipak ne poseduje glamurnost i veličinu koju bi možda zasluživao, jer je dubina tog segmenta tek neznatnih 5 m i prekinuta je atrijumom. Kako se ističe da je ovo projekat skromnijih dimenzija i pojavnosti, u poređenju sa nekim drugim Ostrogovićevim projektima, svi elementi su skladno, ali minimalno naznačeni i istaknuti [19].

Sa druge strane, u vizuelnom smislu je konstrukcijom i organizacijom prizemlja jasno naznačen deo prizemlja koji je za svečane i druge ceremonijalne upotrebe: ulazni hol, velika sala i stepeništa ka maloj dvorani na prvom spratu – odvojeni put od ostatka kancelarija.

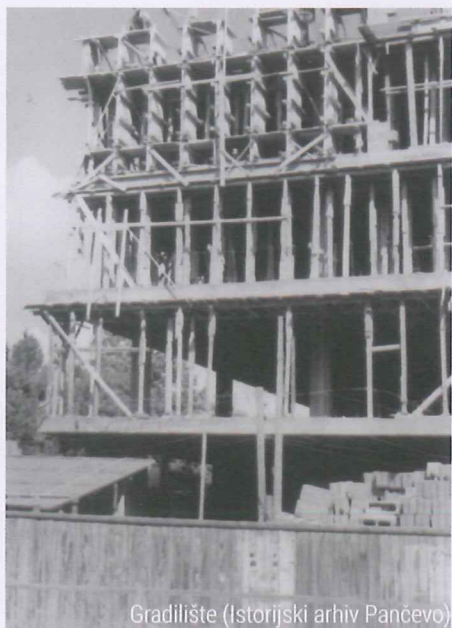
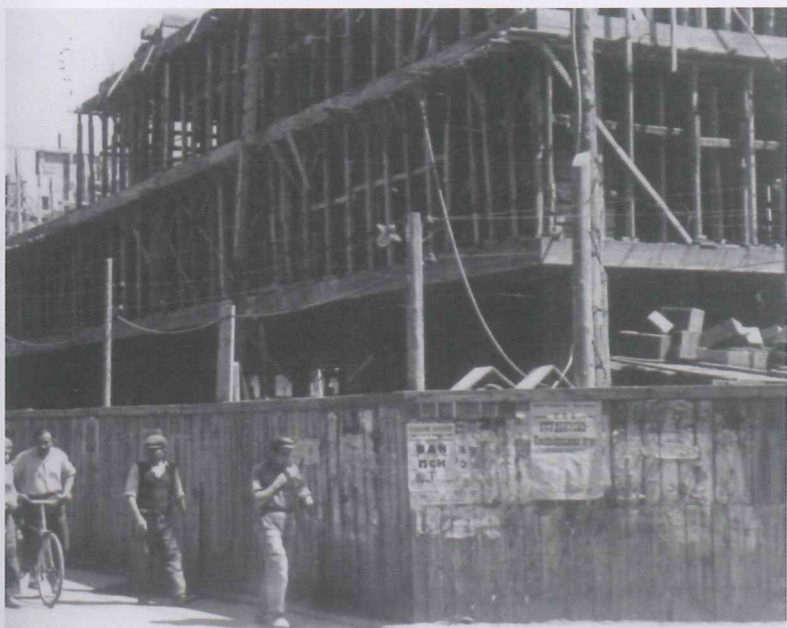
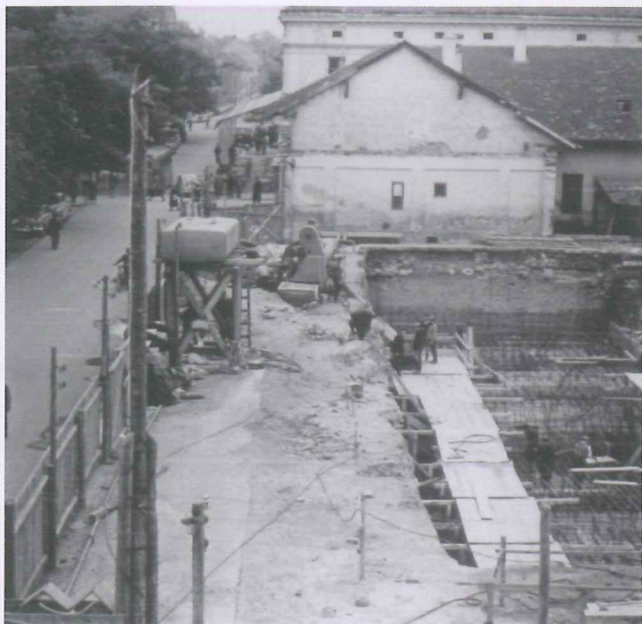
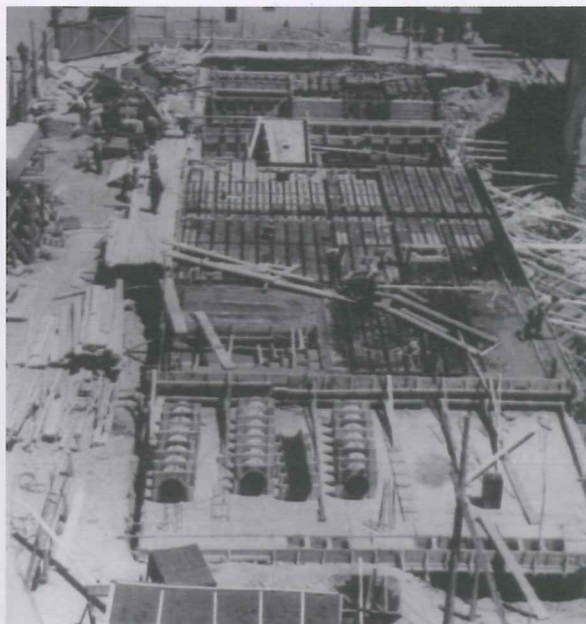
Prvi sprat i prizemlje zauzimaju površinu veću od ostalih kancelarijskih etaža. Volumen prvog sprata u središnjem delu orijentisan je ka atrijumu objekta, dok se prostor velike sale Gradske uprave prostire dvoetažno zajedno sa prizemnim delom objekta (amfiteatralna sala). Kancelarijske i druge administrativne prostorije se nalaze po obodu objekta (sličan princip kao kod Vijećnice u Zagrebu) [20]. Specifičnosti organizacije ovog sprata u odnosu na ostale spratove iznad njega je to što se u okviru njega nalaze prostorije najviših gradskih zvaničnika: kancelarija gradonačelnika (nekada kancelarija predsednika opštine), salon gradonačelnika i kancelarija zamenika gradonačelnika. Pored njih se u okviru sprata nalazi i mala sala sa 90 mesta.

Specifičnost je što je Ostrogović formirao malu terasu u okviru salona gradonačelnika koja gleda sa prvog sprata na trg ispred zgrade uprave, zajedno sa ostalim kancelarijama čelnika uprave. Terasa tog tipa se ne ponavlja dalje u okviru objekta i ističe značaj reprezentativnom ambijentu prostoru za gradonačelnika. Prvi sprat se prema načinu kretanja deli na dve celine (administrativna i reprezentativna). Deo sa kancelarijama ima direktan pristup putem dva lifta i putem dva stepenišna jezgra, dok se delu sa reprezentativnim

[16] Arhitektonski projekat skupštine opštine Pančevo, 1960, 203. Skupština opštine Pančevo- arhitektonski projekat, Istarski arhiv Pančevo

[19] Idis Turato, „Narodni odbor (gradska vijećnica) Pančevo 1960.“, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 80.

[20] Ibid

Gradilište (Istorijski arhiv Pančevo)

[21] Arhitektonski projekat skupštine opštine Pančevo, 1960, 203. Skupština opštine Pančevo- arhitektonski projekat, Istorijski arhiv Pančevo

[22] Ibid.

[23] Le Korbizje, Ka pravoj arhitekturi (Beograd: Građevinska knjiga, 2006)

[25] Idis Turato, „Narodni odbor (gradska vijećnica) Pančevo 1960.“, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 80.

[26] Willy Boesiger, Ohio Stonorovo (Eds.). Le Corbusier et Pierre Jeanneret - Œuvre complète Volume 1: 1910-1929. (Basel: Birkhäuser, 1999)

prostorijama pristupa preko dva jednokraka stepeništa, pri čemu je drugo stepenište primarno za malu salu. Komunikacija, koja je dominantno kružna, ali je namerno prekinuta kod prostora male sale sa sanitarnim čvorom. Na taj način projektant funkcionalno odvaja prostor kancelarija i svečani prostor objekta, koji obuhvata i prostor za moguća javna dešavanja.

U okviru drugog sprata se nalaze kancelarije za unutrašnje poslove i sanitarnu inspekciju. Kancelarije su jasno raspoređene duž dužih strana fasade, dok je u središnjem delu hodnik. Spojene kancelarije prekidaju dva komunikaciona jezgra i sanitarni čvor. Ono što ovaj sprat ističe u odnosu na tipske etaže od trećeg do osmog sprata je materijalizacija fasade. Fasada se dominantno sastoji od staklenih površina, bez zidanih parapeta. U ovom slučaju Ostrogović, putem ove etaže, jasno razdvaja dve celine objekta: horizontalu (prijemni i svečani deo) i vertikalnu (administrativni deo) [21]. Drugi kvalitet ove etaže je što ona ima pristup terasi krova prvog sprata i time je još više funkcionalno povezana sa obe funkcionalne celine objekta.

Dispozicija kancelarija u osnovi nije simetrična u odnosu na osu duže strane objekta, već je usled simetričnog rastera stubova različitim veličinom i širinom kancelarija sa leve i desne strane postignuto da se središnji stubovi u hodnicima sagledavaju asimetrično u odnosu na podužnu osu, a da su hodnici prohodni.

Tehnička dokumentacija obuhvata tipske etaže samo petog i šestog sprata. Nakon drugog sprata jezgro bez lifta više ne postoji i umesto njega se nalazi dodatni kancelarijski prostor [22]. Ono što razlikuje ove etaže od drugog sprata je to što se javlja parapet i prepoznatljive korbizjeovske (Le Corbusier) kontinualne prozorske površine. Kontinuitet funkcija unutar objekta je praćen kontinuitetom u spoljašnjem oblikovanju – spoljašnjost je rezultat unutrašnjeg (plana) [23].

Deveti sprat [24] se u odnosu na prethodne analizirane etaže razlikuje, jer pored kancelarija poseduje i otvorenu površinu u vidu krovne terase. Ostrogović Korbizjeovu ideju krovne terase upotrebljava u većini svojih projekata [25] i pozicionira otvore u fasadnom zidu, oko prostora terase, kadrirajući tri pravca za sagledavanje okolnog ambijenta: pravac gradskog parka i gornjeg grada (mala tri otvora), centralni pravac ka obali i reci Tamiš i pravac ka donjem gradu Pančeva. Ostrogović ovime upotpunjuje upotrebu Korbizjeovih „5 tačaka arhitekture“ (slobodno prizemlje, stubovi, kontinualni prozori, odvojena fasada i krovna bašta) [26], s tim da su svi ovi principi

prilagođeni skromnijem objektu pančevačke Gradske uprave. Ukupna visina objekta iznosi 35 m i omogućava sagledavanje grada u skoro svim pravcima i jasno pozicioniranje gradske uprave kao dominantnog volumena centralne zone grada [27].

Materijalizacija objekta i elementi unutrašnjeg prostora

Materijalizacija fasade se, kao i ceo objekat, može podeliti na dve veće celine sa po dve potceline: prostor horizontale (prostor prizemlja i prostor prvog sprata) i prostor vertikale (prostor drugog sprata i tipskih etaža). Ta dve celine, pored različite igre sa odnosima volumena, poseduju i razliku u materijalizaciji. Pre ulaska u objekat spoljašnji stubovi uvučenog prizemlja su obloženi mozaikom, što možemo videti i u njegovom projektu Vijećnice u Zagrebu [28]. Položaj stubova omogućava formiranje kontinualne staklene fasade duž prednje i zadnje strane, jedan od serije korbizjeovskih elemenata koje Ostrogović koristi u svojim projektima.

Materijalizacija uvučenog prizemlja je većim delom strukturalna fasada sa aluminijumskim profilima i velikim staklenim površinama. Prvi sprat objekta je obložen mermernim kamenom svetle boje. Kamen omogućava da prvi sprat kao prsten obuhvati horizontalni volumen objekta, za razliku od tipskih etaža, koje su druge boje. Drugi sprat je zanimljiv prostor u okviru koga Ostrogović kreira laku i transparentnu fasadu od aluminijumskih profila i staklenih površina; i ovde se jasno prepoznaje odvojenost fasade od unutrašnje konstrukcije.

Specifični elementi fasade su vertikalni brisoleji, koji se nalaze sa strane fasade koja je orijentisana na Ulicu vojvode Bojovića. Brisoleji se prostiru od trećeg do osmog sprata. Ostrogović u projektu Vijećnice u Zagrebu, takođe, deo fasade projektuje sa betonskim brisolejima, koji su za razliku od pančevačke uprave, na većoj površini i vizuelno su dominantiji [29].

Elementi uređenja unutrašnjeg prostora koji se svojom konstrukcijom izdvajaju u odnosu na okruženje su dva jednokraka stepeništa koja povezuju prizemni deo objekta sa prvi spratom [30]. To su veliko stepenište (kod velike sale) i malo stepenište (kod male sale). Oba ova stepeništa vode do reprezentativnog dela prvog sprata gde se nalaze salon gradonačelnika i njegova kancelarija sa jedne strane, i mala sala, sa druge strane.

[28] Idis Turato, „Zgrada Narodnog odbora u Zagrebu 1960.“, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 88-95.

[29] Ibid.

[30] Arhitektonski projekat skupštine opštine Pančevo, 1960, 203. Skupština opštine Pančevo- arhitektonski projekat, Istorijski arhiv Pančevo

Objekat Gradske uprave iz 1963. godine (Istorijski arhiv Pančevo)

Ubacivanjem elemenata u prostor, kao što je velika sala u prizemlju i mala sala na spratu, dobijamo zidne površine koje u velikoj meri postaju dominantne površine u prizemlju. Prema tome, Ostrogović stepeništa postavlja uz jedine dominantne zidne površine u prizemlju. Arhitekta zidne vertikale „skriva“ pozicioniranjem stepeništa uz njih koji postaju vizuelno dominantniji elementi enterijera.

Detalj

Vizuelno i konstruktivno drugačiji detalj objekta je detalj nadsvetla iznad velike sale Gradske uprave. Velika sala počinje u prizemnom delu objekta i pruža se kroz prvi sprat i završava se sa nadsvetlom na nivou krova prvog sprata. Duž celog krova iznad stepenaste velike sale se nalazi nadsvetlo. Gornji deo nadsvetla izlazi iznad visine krova prvog sprata i sastoji se od okrugle armiranobetonske ploče debljine 6,5 cm u okviru koje se nalazi 19 staklenih prizmi Ø15 cm.

Komparativna analiza objekta gradske uprave sa Gradskom vijećnicom u Zagrebu

Projekat koji je prethodio projektu Gradske uprave u Pančevu je projekat Gradske vijećnice u Zagrebu realizovan 1958–1960. godine (Zgrada Narodnog odbora). Projekat Vijećnice predstavlja projekat na vrhuncu Ostrogovićeve arhitektonske karijere i jedan je od njegovih kapitalnih projekata [31]. Ipak, ovaj projekat su više od samog objekta činili urbanističko uređenje, projektovanje više objekata sekretarijata, dvorana, bioskopskih sala i mnogih drugih prostora. Ova celina je trebalo da se sastoji od tri objekta: dva objekta niže spratnosti i jedan vertikalni soliter od 20 spratova. Nažalost, izgrađena je samo jedna trećina – objekat u kome je smešten Sekretarijat NOGZ-a (Narodnog odbora grada Zagreba) [32]. Objekat se sastoji od 5 nivoa i ukupno sadrži 720 modula za kancelarije, dimenzija 1,75x5,4 m. U ovom objektu Ostrogović koristi raster od 2 modula (18 m²), koji predstavlja površinu jednog kabineta [33]. Kod objekta u Pančevu projektant koristi module za kancelarije dimenzija 3,21x4,15 m ili 3,21x6,54 m [34].

Prizemlje u Vijećnici u Zagrebu, slično upravi u Pančevu, delimično se oslobađa uvlačenjem fasade i kreiranjem trema. Na ulaznim stubovima može

[31] Idis Turato, „Zgrada Narodnog odbora u Zagrebu 1960.“, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 88-95.

[32] Idis Turato, „Izvedena trećina“, <http://www.idisturato.com/2013/11/17/izvedena-trecina/>

[33] Ibid.

[34] Arhitektonski projekat skupštine opštine Pančevo, 1960, 203. Skupština opštine Pančevo- arhitektonski projekat, Istorijski arhiv Pančevo

se videti da su obloženi mozaikom, kao u Pančevu, dok su u unutrašnjosti obrađeni gipsanim malterom (žbukom) i premazani uljanim lakom.[35] Podudarnosti se ogledaju i u postojanju atrijuma u oba objekta. Ipak, atrijum Vijećnice u Zagrebu poseduje značajnije dimenzije u odnosu na objekat u Pančevu. Na krovu se nalazi krovna terasa, čime Ostrogović pokazuje svoju doslednost u praćenju Korbizjeovih „5 tačaka arhitekture”. Pančevačka Gradska uprava je manji i skromniji nastavak Vijećnice iz Zagreba, ali uprkos svojoj skromnosti Ostrogović je uspeo u svojoj nameri da realizuje sve elemente i detalje projekta.

ZAKLJUČAK

Zgrada Gradske uprave u Pančevu je prepoznata kao modernistički objekat kome do sada nije posvećivana dovoljna pažnja i nisu prepoznati kvaliteti koje objekat poseduje. Pored toga su projekti arhitekta Ostrogovića nedovoljno prepoznati i prezentovani u stručnim publikacijama, iako je on jedan od značajnijih arhitekata moderne na prostoru bivše Jugoslavije. Arhitekta Kazimir Ostrogović je projektovao svedene i jasne objekte dosledno prateći Korbizjeove principe i ideje CIAM-a. Objekat, iako po dimenzijama Ostrogovićeve Vijećnice u Zagrebu deluje skromno, doslovno prati principe moderne i predstavlja jedan od administrativno i arhitektonski najbitnijih objekata dvadesetog veka u Pančevu. Skeletna konstrukcija je omogućila slobodan raspored i mogućnost preuređenja rasporeda kancelarijskih prostorija. Vođeno je računa o posebnim ambijentima i komunikacionim delovima objekta. Ostvarene su prozorske površine u okviru pet Korbizjeovih principa i dobijen je kvalitet unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora. Objekat Gradske uprave sadrži kvalitet koji nije samo internog karaktera već utiče i na okruženje, formirajući novu gradsku vertikalu, kao značajni reper na prostoru Trga kralja Petra I i šire gradske siluete.

Istraživanje omogućava jasnije sagledavanje pojedinačnih kvaliteta objekta, ali i celokupne zamisli arhitekta Ostrogovića, pri čemu to može predstavljati bazu za dalje bavljenje ovim objektom. Arhitekta Ostrogović je u većoj meri na marginama arhitektonske istorije 20. veka, pri čemu se izrazito malo pridaje značaju ovakvog arhitekta u razvoju i primeni principa moderne na prostoru nekadašnje SFRJ. Udruženje Hrvatskih arhitekata je u poslednjih desetak godina istaklo značaj Ostrogovića, u čemu se posebno

[35] Idis Turato, „Zgrada Narodnog odbora u Zagrebu 1960.”, u Arhitektura: Kazimir Ostrogović, priredila Vera Grimmer (Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008), 88-95.

ističe istraživanje Idisa Turata, koje je znatno približilo bogat opus Ostrogovića stručnoj javnosti. Ipak, bavljenje arhitekturom Ostrogovića na prostoru Beograda i Pančeva je zastupljeno u manjoj meri u istraživanjima razvoja Beograda do 70. godina.

Zgrada Gradske uprave u Pančevu je dobar primer za jasno sagledavanje upotrebe principa moderne na jednom administrativnom objektu, koji je arhitekti Ostrogoviću, u svojoj naizgled skromnijoj volumetriji, dopustio da realizuje potpunu projektantsku zamisao. Pored toga, uprava u Pančevu je značajna kao jedan od retkih objekata Ostrogovića čija je tehnička dokumentacija u većoj meri sačuvana. Objekat u Pančevu, kao jedino arhitektonsko nasleđe modernog pokreta, predstavlja značajan objekat u lokalnom arhitektonskom kontekstu. Gradska uprava je primer dela koje doprinosi zamašnom opusu arhitekta Ostrogovića, za koje postoji potreba za dalje ozbiljnije istraživanje.

NAPOMENE

[1] Današnji Narodni muzej u Pančevu

[5] Kazimir Ostrogović 1907–1965, arhitekta Ostrogović je preminuo iste godine kad i arhitekta Milan Zloković (1898–1965), arhitekta Le Korbizje (1897–1965), čije principe Ostrogović jasno i dosledno primenjuje. Arhitektonski časopis „Arhitektura i urbanizam“ im odaje počast u istom izdanju časopisa (br. 35–36).

[17] Ne postoji podatak, koji otkriva da li je taj deo prizemlja i staklene fasade u osnovnom projektu bio namenjen za moguće izlaganje sadržaja.

[18] U osnovi prizemlja sagledavaju se tri nivoa upotrebe stubova: spoljašnji (trem–šetalište, zaštita od kiše), prvi unutrašnji (iza staklene fasade) i stubovi koji se nalaze u ravni sa fasadom oko atrijumskog dvorišta. Prva dva nivoa su stubovi kružnog preseka, dok su poslednji stubovi kvadratnog preseka.

[24] Tehnička dokumentacija za deveti sprat ne postoji, već samo foto-dokumentacija procesa gradnje konstrukcije objekta.

[27] Još samo par objekata u celom gradu ima približne visine: Nova pošta, soliter „Snežana“ i stambena zgrada sa poreskom upravom.

ARHIVSKA GRAĐA

Istorijski Arhiv Pančevo:

Arhitektonski projekat skupštine opštine Pančevo, 1960, 203.

Boesiger, Willy, Stonorov, Ohio (Eds.). Le Corbusier et Pierre Jeanneret - Œuvre complète Volume 1: 1910–1929. Basel: Birkhäuser, 1999.

Docomomo Serbia, „Registar objekata“, Docomomo Serbia, http://www.docomomo-serbia.org/cms/?page_id=28&lang=rs (preuzeto dana 28.07.2016)

Grimmer, Vera, „Uvodna riječ“, u „Arhitektura: Kazimir Ostrogović“, priredila Vera Grimmer, 07. Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008.

Kolacio, Zdenko, „In memoriam: Arhitekt Kazimir Ostrogović“, Arhitektura i urbanizam, br. 35–36 (1965): 79.

Le Korbizje. „Atinska povelja“, Beograd; Klub mladih arhitekata, 1965.

Le Korbizje, „Ka pravoj arhitekturi“, Beograd: Građevinska knjiga, 2006.

Radović Mahečić, Darja, „Kazimir Ostrogović“, Hrvatski biografski leksikon, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11907> (preuzeto dana 30.11.2017)

Turato, Idis. „Narodni odbor (Gradska vijećnica) Pančevo 1960.“, u „Arhitektura: Kazimir Ostrogović“, priredila Vera Grimmer, 80. Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008.

Turato, Idis. „Zgrada Narodnog odbora u Zagrebu 1960.“, u „Arhitektura: Kazimir Ostrogović“, priredila Vera Grimmer, 88–95. Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008.

Turato, Idis. „Veliki natječajni projekti javnih zgrada u Beogradu“, u „Arhitektura: Kazimir Ostrogović“, priredila Vera Grimmer, 46. Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008.

Turato, Idis. „Biografija: Kazimir Ostrogović.“, u „Arhitektura: Kazimir Ostrogović“, priredila Vera Grimmer, 06–16. Zagreb: Udruženje hrvatskih arhitekata, 2008.

Turato, Idis. „Izvedena trećina“, <http://www.idisturato.com/2013/11/17/izvedena-trecina/> (preuzeto dana 15.08.2016)

Zbirka fotografija: Album- Izgradnja upravno-administrativne zgrade Narodnog odbora sreza Pančevo, 1960–1963, F.12 Zbirka dokumenata o političkim zbivanjima i ličnostima iz kulturnog i naučnog života Pančeva, br. 3368–3419, Istorijski arhiv Pančevo

Živković, Nenad, „Magistrat, Narodni muzej“, Muzej Pančevo, <http://www.pancevo.com/zdanja/magistrat/> (preuzeto dana 06.04.2017)